

Gyürky Katalin

ÖSSZETARTOZUNK – VAGY MÉGSEM

**Nemzetiségi Színházi Kollokvium, 2023. október 18–31.,
csíkszeredai szakasz**

A gyergyószentmiklósi Figura Stúdió Színház immár 14. alkalommal megrendezett Nemzetiségi Színházi Kollokviuma a teátrum felújítása miatt „kiszervezett” helyszíneken zajlott. A székelyföldi kisváros közösségi terein kívül a megye másik két színháza, a székelyudvarhelyi Tomcsa Sándor Színház, valamint a csíkszeredai Csíki Játékszín vállalta magára, hogy a majd’ kéthetes fesztivál bizonyos előadásainak játszóhelyet biztosít. Így a Kollokviumnak volt gyergyói, székelyudvarhelyi és csíkszeredai szakasza. Ez utóbbi etap négy, játéktípusban és műfajban látszólag széttartó, mégis sok szempontból egy csokorba köthető produkciót foglalt magába.

2023. október 25. és 28. között a Kollokviumon Csíkszeredában vendégszereplő sepsiszentgyörgyi, bukaresti, szabadkai és nagyváradi társulat előadásai, amelyek látszólag teljesen más alapokról indultak – lásd sorrendben: Pass Andrea *Napraforgó* című kortárs drámájából, a Mario Diamant írta *Rúth* könyve című holokauszt-történetből, *A csókos asszony lovagjai* című önreflexióból és az *Én, a féreg* című Kafka-parafázisból –, így, egymást követő napokon befogadva számomra az összetartozás tematikáját boncolgatták. Pontosabban: az összetartozás megélésének lehetőségeit felmutatva annak hiányáról, az egymástól való elszakadás, elidegenedés súlyos konfliktusairól szóltak. Míg a Pass Andrea *Napraforgójából* készült, Radu Afrim rendezte sepsiszentgyörgyi előadásban, a *Rúth* könyve című Eugen Gyemant rendezte bukaresti produkcióban, illetve a Kovács D. Dániel színre vitte nagyváradi Kafka-parafázisban a családi kapcsolatok ellehetetlenülése képezte az alapot, a szabadkai, Urbán András rendezői kézjegyét viselő *A csókos asszony lovagjai* a Kafka-átírással karöltve a színház és a színésze, valamint a színház és a közönsége kapcsolata felől, többszörös csavarral, a paródia és a kabaré stíluselemeit beemelve a Gogol óta érvényben lévő szabályra: a „mit röhögtök, magatokon röhögtök” máig ható törvényére is rámutattak.

Már ha volt kedvünk itt bármin is nevetni – teszem hozzá mind a négy előadást látva. A négy produkció közül ugyanis egyedül a *Rúth* könyve nem akarta megmozgatni a rekeszizmainkat, a másik három viszont nagyon is élt a humor, az irónia és az önironia eszközeivel – ezzel is próbára téve a nézőt, hogy mennyire mer a saját kicsinységével és kicsinyességével szembenézni. Azonban épp a komoly és komor bukaresti Állami Zsidó Színház játszotta előadás jelentette az összetartozás-élmény széthullásának alfáját és omegáját. Hiszen azt a történelmi kataklizmát járta körül, amelyben a Lengyelországban élő, zsidó származású nő, Rúth csak úgy menekülhetett meg a koncentrációs tábor poklától, úgy maradhatott életben, ha – a bibliai előképéhez hasonlóan, a családjától elszakadva, idegenek közé kerülve – Argentínába távozott. A sors fájdalmas fintorára,

azaz a zsidó identitás kényszerű, az életért cserébe történő feladására, a családi összetartozás kontinensváltás miatti széthullására Eugen Gyemant rendező Rúth alakját megnégyesítve, nosztalgikusan mutat. Hiszen, amíg a különböző Rúthok folyamatosan felidézik a lengyel gyermekkort (a kislány Rúthot Anka Levana játssza), a fiatal lány (Viorica Predica) életét, a kiköltözést és az argentinai felnőtt létet (Natalie Ester), s mindebből már-már azt gondolhatnánk, hogy Rúth teljes életrajza elénk tárul, azonban a legidősebb, Katia Pascariu alakította asszony demenciája miatt ez koránt sincs így. Az asszony ugyanis rengeteg mindenre nem emlékszik. Szerencsére? – tehetjük fel a kérdést, hiszen a családjától való teljes elszakadás, a velük való összetartozás feladása egyben az ő megmenekülésén túl minden Lengyelországban maradt családtagja halálával járt együtt. Az idős Rúth emlékezetvesztése tehát a koncentrációs táborokban odavesztett családtagok állandó hiányától menekíti meg a főszereplőt.

Szintén egy pszichés kór képezi az alapját a Tamási Áron Színház *Napraforgó* című előadásának. A főszereplő, a tízéves Janka is nagyon vágyja az otthon melegét, de a nárcisztikus, pszichopata vonásokkal bíró anyja nem tudja ezt számára biztosítani. Ezért szimptomatikus, hogy az iskola éppen egy olyan rajzpályázatra kívánja benevezni a kislányt, amelynek témája az összetartozás. S még csak képzett pszichológusoknak se kell lennünk ahhoz, hogy lássuk: a produkció kezdete előtt az egyébként „afrimos” csavar részeként férfi színészre osztott kislány-szerepet betöltő Varsányi Szabolcs a napraforgó sárgáját idéző díszletfalra olyan képeket pingál, amelyek mindenről, csak épp nem a családi összetartozásról szólnak. Kirojtozott gitárhúrokról, felrobbant kávéfőzőről, kaotikus berendezésről, valamint (külső és belső) rendtelenségről árulkodnak ezek a rajzok, és amikor először – jellemzően a lánya szülői értekezletéről elkésvé – színre lép a Pál Ferenczi Gyöngyi által kiválóan megformált anyja, már kezdjük kapiskálni a falfestmények komor és elszomorító jellegének gyökerét. A dolgozni képtelen, a lányára következetesen vigyázni

Napraforgó, Tamási Áron Színház, Sepsiszentgyörgy. Fotó: Bartalis Előd

A csókos asszony lovagjai, *Kosztolányi Dezső Színház, Szabadka. Fotó: Bartalis Előd*

szintén alkalmatlan, dühkitörésekben és súlyos egótültengésben szenvedő anya elutasítása arra készíti, hogy minél többet keresse kortársai társaságát. És ebből a szempontból szintén szimpotomatikus, hogy a nagyrészt roma gyerekekből álló osztályközösségbe való betagozódása érdekében Janka cigányszótárt kér a születésnapjára ajándékba. Amire szüksége is van. Azt pedig, hogy miért van erre szüksége, a Pass Andrea szikár vonalvezetésű szövegéből hiányzó humor forrásaként képes a rendező, Radu Afrim megjeleníteni. A roma gyerekek csapatába tartozók ugyanis olyasfajta nyelvet használnak, olyasfajta akcentussal bírnak, amely egyfelől a gyerekeket megtestesítő színészek bravúriaként értékelendő, másfelől ennek hallatán tud oldódni bennünk mindaz a feszültség, amelyet Janka családjának egyre rohamosabb széthullása okoz. A szintén Radu Afrim rendezte korábbi, *Amikor telihold ragyog a turkáló felett* című előadásból már ismert szereplőt, Claribellát alakító Benedek Ágnes, az Eriket játszó Kónya-Útő Bence és a Dzszenifert megformáló Korodi Janka a nyelvhasználatuk miatt is – a főszereplővel immár karöltve – olyasfajta szituációkba keverednek – például találkoznak az Erdély-szerzte egyre veszélyesebb nagy barna macival, vagy épp a soha meg nem érkező buszra várva elmélkednek az élet dolgairól –, ami sírással vegyes mosolyt fakaszt az arcunkra. Látva ezeket a családjuk megléte ellenére apátlan-anyátlan árvákat, egyfelől a szívünk szakad meg, másfelől – a találékonyságukat és az egymás iránti összetartozásuk erősödését látva – felébreszti bennünk a reményt, hogy mégsincs minden veszve, s hogy fognak még ezek a gyerekek a napraforgóhoz hasonlóan az élet fényes és naps oldalára felé fordulni.

Szintén az összetartozás érdekében és reményében alakul meg a szabadkai szindikátus, *A csókos asszony lovagjai*, pontosabban valami, illetve valaki ellen lázadva jön létre. A Kosztolányi Dezső Színház tagjai (Búbos Dávid, Dedovity Tomity Dina, Fülöp Tímea, Horváth Blanka, Kucsov Borisz, Ozsvár Róbert, Verebes Andrea) civil ruhában állnak ki a színpadra, és közlik: ezennel itt

és most együttesen megtagadják azt az igazgatójuk, Urbán András képviselte színházcsinálást, amely nem szól másról, mint a meztelenkedésről, a nemi szervek állandó mutogatásáról, és a próbák során – épp az előbbiekkal összefüggésben – a testi adottságaikból kiinduló abuzálásról. Olyannyira, hogy a délvidéki városban járva-kelve ezek a színészek lépten-nyomon azt hallják, hogy az ott élők már minden porcikáját ismerik a testüknek. Igen ám, csak hogy a szemfüles néző már ekkor kezdi érezni, hogy valami nagy-nagy átverés-félének lesz a részese. Az előadást ugyanis éppen Urbán András rendezte, aki Kucsov Borisz nyilvánvalóan eltúlzott, karikírozott alakításában lép színre. Azaz az előadásban első perctől meglévő humor és ironia mellé igen hamar olyasfajta önironia is társul, amely egy rendező részéről megsüvegezendő, és valljuk be, manapság párját ritkítja. Igen ám, de ha az ellene szervezkedő szindikátus apropóján Urbán András mer magán röhögni, azt nem, illetve most sem öncélúan teszi, hanem az előadás második felében olyan csavarral élve szembesíti magát a nézőt is a saját nyomorával, ami szintén nem mindennapi. A szindikátus tagjainak összetartozást erősítő lázadása ugyanis odáig fajul, hogy – megunva az Urbán-féle „pornószínházat”, és hagyományos, nagyívű szerepekre vágyva – ráébrednek: az operett lesz az ő világuk, az a habos-babos, kosztümös műfaj, amelyet ráadásul valószínűleg a néző is kíván. Kíván? Hát, lehet, de akik *A csókos asszonyra* érkeztek – és voltak ilyenek jópáran –, azok korántsem azt kapták, amire vágytak. Hanem annak bizarr és szexuálisan túlfűtött lovagjaival találkozhattak, akik a címben jelölt operett szerepeibe, valamint a *Csárdáskirálynő* dallamai mögé bújva, Szerda Árpád zeneszerzőnek, valamint Góli Kornélia és Oláh Tamás dramaturgoknak hála olyasfajta komoly és mély témákat hoztak felszínre, amiket a néző szeret struccpolitikával kezelni. S ettől kezdve – egyfajta szándékoltan eltúlzott magyarkodásba, mentébe öltöztetve és Lehel kürtjén keresztül elfújva – például a féltékenységből fakadó családi perpatvarral vagy a kesztyű helyett a női alsóneműt elhagyó, ezzel „szexuális keringőre” felhívó

Én, a féreg – Kafka-kabaré, Szigligeti Színház, Nagyvárad. Fotó: Bartalis Előd

jelenetekkel megspékelve a színészek már nemcsak Urbántól, de a zenés műfajtól mást váró közönségtől is elhatárolódtak. Úgy, hogy a csillogó, giccsbe hajló jelmezek mögött megmutatták nekik az élet kevésbé napos oldalát.

Azt, hogy másként is lehetne élni, a Kollokvium négynapos csíki kirendeltségének utolsó darabja, a nagyváradi Szigligeti Színház előadása példázta a leginkább. A Kárpáti Péter készítette Kafka-átírat, az *Én, a féreg*, miközben Gregor Samsa átváltozására alapozva az eredeti irodalmi mű lényegét is megtartja – lásd a féreggé változott fiú elleni családi összefogást, a család összetartozásra való vágyát az őket immáron eltartani képtelen fiú ellenében –, olyasfajta sajátos játékba kezd a nézővel, amellyel ismét csak önmagával szembesíti, sőt, rámutat: mindannyian férgek vagyunk. Vagy viselkedésünkkel azok lehetünk, akár a színházban is. Nagyrészt a nézők között helyet foglaló, féreggé változott fiú (Tötös Ádám) – akit a családjától az átváltozása teljesen elszeparált, és aki ezért nagyrészt kívül marad a színpadon zajló családi életen is – Balogh Attila zseniális, teljesen elsötétített körülmények között zajló one-man show-ja keretében azonosulni látszik a köhögésrohamát csillapítandó cukorkáját bontogató, s ezzel a színészeket nagyban zavaró nézővel. „Akit már a darab elején egy rendkívül szellemes bejátszás figyelmeztet a mobiltelefonjával való – szintén a színészek ellenében ható – szimbiózisára.”

Igen ám, de mindez Kovács D. Dániel rendezésében korántsem ennyire direkt és egyértelmű. Mert ahogy a színpadon megképződik Gregor és az édesapja (Dimény Levente) Kafka apjával folytatott levelezéséből ismert, igen ellentmondásos, „érted haragszom, nem ellened”-típusú viszonya, úgy egyáltalán nem arról van szó, hogy a színészek utálnák a csörgő és izgó-mozgó, telefonjukat „most nem tudok beszélni, színházban vagyok”-felkiáltással felvevő nézőt. Csak a helyén kezelik.

Ám az, hogy mindebből a gogoli, a nézőt a Samsa-család széthullásán keresztül önmagával is szembesítő előadásból a nagyérdemű mennyit fog fel, az megint más kérdés. Ha érti és nevet a látottakon, akkor az nyert ügy. Ha pedig nem nevet rajta, az az ő ügye, és megérdemli a sorsát – sugallja a nagyváradi társulat remek, mindvégig sziporkázó előadása.